

Naar een betere regionale aanpak van seksueel geweld

Verslag quickscan Utrecht

Augustus 2011

In de beschrijving wordt globaal deze volgorde aangehouden: cijfers over incidenten, meldingen, hulpvraag; preventie en signalering; hulpverleningsaanbod; infrastructuur / ketensamenwerking; knelpunten; sterke punten.

Cijfers

Politieregio Utrecht	2008	2009
Seksuele misdrijven	849	723
1. Aanranding	273	205
2. Verkrachting	164	148
3. Schennis der eerbaarheid	148	164
4. Ontucht met minderjarige	89	89
5. (Kinder)pornografie	39	25
6. Incest	40	24
7. Overige seksuele misdrijven	96	68

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 2-5-2011

In het district Utrecht daalde het aantal geregistreerde geweldsmisdrijven in 2010 naar 2.437 aangiften (dat is -19%). Het aantal geregistreerde zedenmisdrijven daalde met 20%.

De registratiecijfers van het Steunpunt Huiselijk Geweld (uit de gemeentelijke registratiecijfers):

- 4% van de aangemeldingen huiselijk geweld betreft uitsluitend seksueel geweld (2009);
- 3% van de aangemeldingen huiselijk geweld betreft uitsluitend seksueel geweld (2010);
- 32% van alle huiselijk geweld betreft onder andere seksueel geweld (2009).

In de maand augustus 2010 gaf 7% van de bellers zelf aan dat seksueel geweld het grootste probleem was waarvoor men bij het steunpunt aanklopte.

Preventie en signalering

Voor kinderen en jongeren zijn er diverse initiatieven ter preventie of vroegtijdige signalering van seksueel misbruik. Met name de GG&GD speelt hierin een rol. Op alle basisscholen draaien

weerbaarheidsprogramma's gebaseerd op het Marietje Kessels Project en het project Lentekriebels, over seksualiteit en relaties. Het programma Sense van de GG&GD maakt voor jongeren seksualiteit en ongewenste seksuele ervaringen bespreekbaar, via onder andere lesprogramma's en een website. Sense biedt ook hulp via chatten en een spreekuur op de Universiteit/De Uithof.

Professionals vinden richtlijnen voor het signaleren en aanpakken van (seksuele) kindermishandeling op www.handelingsprotocol.nl. Meldingen over kindermishandeling worden onderzocht door het AMK. Andere meldingen over kinderen worden onderzocht door de Jeugdadviesteams (JAT's) in de wijken. De Zorgadviesteams (ZAT's) op scholen signaleren en melden steeds beter, vinden de respondenten, en via het Bureau Jeugdzorg (BJZ) in de ZAT's komen verwijzingen beter tot stand.

Alle ziekenhuizen in de regio hebben een protocol (seksuele) kindermishandeling, genaamd Van Top – Teen, dat onder andere voorschrijft dat alle kinderen tot 6 jaar die op de afdeling Spoedeisende Hulp komen (jaarlijks zo'n 6000), geheel worden uitgekleed en gescreend op blessures en littekens.

Pretty Woman (Stichting Stade) richt zich op voorlichting en preventie van misbruikrelaties onder jongeren (als o.a. in loverboy relaties). Zij biedt daarnaast individuele en groepshulpverlening aan meiden en jonge vrouwen.

Wat betreft volwassen cliënten zijn er nauwelijks gerichte preventie activiteiten.

De afdeling Indigo van Altrecht is er voor jong en oud. Men vraagt in de intake standaard naar seksueel geweldervaringen en signaleert geregeld dergelijke ervaringen bij cliënten. Indigo biedt (ook via internet) kortdurende behandelingen, voorlichting en cursussen.

Vieja-vrouwenopvang heeft in de intake een vraag opgenomen naar eventuele seksueel geweldervaringen. Hoeveel cliënten seksueel geweldervaringen melden, is echter niet goed te zeggen omdat er niet altijd goed geregistreerd wordt. De geïnterviewde medewerkster schat in dat het merendeel van de opgenomen vrouwen naast fysieke en psychische mishandelingervaringen ook seksueel geweldervaringen heeft. Vieja-vrouwenopvang heeft een signalerende taak als seksueel geweldervaringen een versturende invloed heeft op het leven van de cliënt. In dat geval moet de cliënt verwezen worden naar de GGZ voor begeleiding of behandeling.

Dat seksueel geweld een mogelijk aspect van huiselijk geweld kan zijn, zijn hulpverleners bij Vieja-vrouwenopvang en Vieja-ASHG Stad en regio Utrecht zich overwegend wel bewust volgens de geïnterviewde medewerkers. Zij konden echter niet garanderen dat in de intake standaard naar seksueel geweld wordt gevraagd. Ook bestaat er twijfel bij hen of, als er wel naar gevraagd wordt, er ook op doorgevraagd wordt.

Een aantal van de geïnterviewden in Utrecht vermoedde dat de expertise bij veel (nieuwe) medewerkers in hulpinstellingen op signalering en bespreekbaar maken van seksueel geweld niet voldoende is of zelfs ontbreekt. Wellicht spelen eigen taboes of ervaringen een rol, dachten enkele respondenten. Of handelingsverlegenheid, dachten anderen: "Wat moet ik er vervolgens mee doen? Naar wie kan ik verwijzen?" Sommigen meldden dat er de laatste 10 jaar geen (bij)scholing meer op het onderwerp seksueel geweld plaatsvond, vaak uit geldgebrek. De neiging om snel te verwijzen bij seksueel geweld ligt op de loer. Men dacht echter dat veel van de verwijsmogelijkheden niet bekend zijn bij hun intakers.

Hulpverlening

Het Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren van UMC Utrecht, locatie Wilhelmina Kinderziekenhuis, biedt begeleiding aan jonge slachtoffers (tot 25 jaar) van eenmalig seksueel geweld via individuele en groepsbegeleiding. In het STEPS-programma krijgen jongeren en hun ouders begeleiding. Dit aanbod is laagdrempelig. Men kan zich zelf aanmelden. Er is geen indicatie nodig.

Het aanbod voorziet in een behoefte, vinden de geïnterviewde medewerkers. Er zijn wekelijks 2 of 3 aanmeldingen, gezien het landelijke werkgebied ook van buiten Utrecht. Het Psychotraumacentrum overweegt de inrichting van een speciaal centrum waar slachtoffers van seksueel geweld alle noodzakelijke medische, juridische en psychosociale hulp, informatie en (forensisch) onderzoek onder één dak vinden.

Kinderen en jongeren met een trauma na langdurig seksueel misbruik, kunnen terecht bij Altrecht- Jeugd voor individuele, groeps- en systeemgerichte begeleiding. Hiervoor is een verwijzing nodig van de huisarts of een indicatie van Bureau Jeugdzorg.

Voor volwassen slachtoffers biedt Altrecht traumabehandeling. Het Policentrum Angst- en Stemningsstoornissen - Top Referente Zorg – heeft een groepsaanbod waar in het verleden misbruikte cliënten terecht kunnen.

De Rading Clas biedt groepshulpverlening aan in de vorm van een kindergroep, meidengroep, moedergroep en oudergroep. De minimale groepsgrootte is vier personen. Tot de zomer draaiden er een kindergroep en een meidengroep. Na de zomervakantie start waarschijnlijk ook een moedergroep. Aanmeldingen verlopen via Bureau Jeugdzorg en de Stichting Gereformeerde Jeugdzorg (SGJ).

Binnen de Vieja-vrouwenopvang is geen expliciete aandacht voor seksueel geweld in hun (groeps)aanbod, behalve als het gaat om slachtoffers van mensenhandel die zijn gedwongen tot prostitutie. Vrouwen die eenmalig seksueel geweld hebben meegemaakt en vrouwen die in hun jeugd langdurig zijn misbruikt, komen niet of nauwelijks vanwege die ervaring bij de vrouwenopvang terecht. Pretty Woman (Stichting Stade) biedt laagdrempelige individuele en groepshulpverlening aan meiden en jonge vrouwen, die slachtoffer zijn (of dreigen te worden) van loverboys.

Fiom Utrecht (Stichting Stade) biedt gespecialiseerd maatschappelijk werk op het gebied van seksueel geweld, zowel na o.a. aanranding en verkrachting als na incest en gedwongen prostitutie (voor vrouwen ouder dan 23 jaar). In het verleden had het Fiom groepen voor slachtoffers van seksueel geweld, tegenwoordig alleen een verwerkingsgroep voor slachtoffers van relationeel geweld, waarin seksueel geweld aan de orde komt.

Het eertijds goed aangeschreven groepsaanbod van het AMW voor slachtoffers van seksueel geweld is verdwenen sinds de gemeente heeft gekozen voor wijkgericht maatschappelijk werk, onderverdeeld in drie welzijnsorganisaties - Portes, Doenja en Cumulus. Ook de opgebouwde expertise van de hulpverleners is langzaam maar zeker uit beeld verdwenen. Wel is het zo dat bij Portes alle maatschappelijk werkers een training over seksueel geweld hebben gevolgd, maar er zijn geen specialisten meer. In principe kan men bij het AMW terecht voor individuele begeleiding na (eenmalig) seksueel geweld en voor 'lichte' verwerking van vroeger misbruik. Het AMW profileert zich niet op hulp na seksueel geweld.

Licht verstandelijke beperkte slachtoffers worden door veel instellingen verwezen naar MEE, hoewel deze geen traumabehandeling biedt. MEE biedt wel trajectbegeleiding en groepshulpverlening waarin seksueel geweld aan de orde kan komen. Lijn5 (hulpverlening aan kinderen, jongeren en jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking) in Maartensdijk werd meerdere keren genoemd als verwijzingsadres voor deze groep. De antroposofische Zonnehuizen in Zeist werden genoemd als aanbieder van ambulante en intramurale zorg, alsmede van therapeutische hulp aan slachtoffers van seksueel geweld. Ook het christelijk tehuis Timon in Zeist heeft een ambulante aanbod voor slachtoffers van seksueel geweld. Behandelcentrum Wier (Altrecht) biedt ambulante en intramurale begeleiding aan zowel slachtoffers als plegers van seksueel misbruik met een licht verstandelijke beperking.

De meeste geïnterviewden denken dat de cliënten na verwijzing wel goede hulp ontvangen, hoewel men dat niet goed kan beoordelen omdat terugkoppeling na een verwijzing vaker niet dan wel gebeurt.

Een enkeling die wel contact met (een deel van) verwezen cliënten is blijven houden, signaleert dat het aanbod vaak niet helemaal aansluit bij de hulpvraag. De hulpverlener heeft soms te weinig oog

voor de actuele situatie en legt het accent te veel op trauma's uit het verleden of heeft, andersom, alleen aandacht voor het hier en nu.

Het is volgens verschillende geïnterviewden nog steeds mogelijk dat een cliënt een heel hulpverleningstraject doorloopt zonder dat haar of zijn seksueel geweldervaring aan bod komt. Allochtone slachtoffers kloppen niet of nauwelijks aan bij de reguliere hulpverlening. Het Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren pleegde projectmatig extra inspanningen om meer Turkse en Marokkaanse slachtoffers toe te leiden naar hun STEPS-aanbod, maar dit leidde nauwelijks tot meer meldingen. Algemeen bestaat bij de geïnterviewden de indruk dat het taboe en het risico om over seksueel geweld te praten onder allochtonen groter is dan onder autochtonen en dat het taboe op seksueel geweld groter is dan het taboe op huiselijk (fysiek en psychisch) geweld. NOAGG, een onderdeel van Altrecht, is een afdeling die zich speciaal op Turkse en Marokkaanse cliënten met psychische klachten richt. Het is niet bekend hoeveel slachtoffers van seksueel geweld zich hier melden.

Mannelijke slachtoffers kloppen niet of nauwelijks aan voor hulp bij de instellingen. Zij kunnen wel terecht bij het Fiom voor een individueel of systeemgericht aanbod. In de Vieja-mannenopvang zijn plekken beschikbaar voor slachtoffers van mensenhandel. Hier wordt echter niet bij slachtoffers van gedwongen prostitutie systematisch het seksueel geweldaspect behandeld naast het probleem van exploitatie.

Infrastructuur/ketensamenwerking

Er is in Utrecht een goede infrastructuur voor de aanpak van huiselijk geweld. Vieja-ASHG Stad en regio Utrecht is voorzitter van het Districtsoverleg Huiselijk Geweld (DOHG), waarin instellingen de aanpak van casussen bespreken. Aansluitend bespreken Politie, OM, Reclassering en de voorzitter van het DOHG in het Justitieel Casus Overleg (JCO) alle aangiftes en ambtshalve vervolgingen en bepalen zij de strafrechtelijke afdoening.

Daarnaast is er het Aandachtsfunctionarissen Overleg Huiselijk Geweld, met Vieja-ASHG Stad en regio Utrecht als voorzitter.

De gemeente Utrecht, DMO, is voorzitter van de Klankbordgroep Huiselijk Geweld voor stad en regio, waarin op management- en directieniveau uitwisseling en besluitvorming plaatsvindt.

Verder is de gemeente vertegenwoordigd in het Regulier Casusoverleg Mensenhandel en in het Handhavingsprogramma voor zedendelinquenten. In het Veiligheidshuis werken alle betrokken partijen in de veiligheidsketen samen, ook met zorg- en welzijnsorganisaties.

Er is (nog) niet veel structurele samenwerking tussen ketenpartners op het punt van preventie en aanpak van seksueel geweld. De samenwerking tussen het Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren met de SOA-poli en de zedenpolitie, die weer nauw samenwerkt met forensische artsen voor sporenonderzoek, zou je een deelketen kunnen noemen. De zedenpolitie heeft ook een apart protocol voor de samenwerking met MEE en andere instellingen in de gehandicaptenzorg, en daarnaast voor de samenwerking met JOS (Juridische Opvang Seksueel geweld). Op casusniveau is er een directe contactpersoon bij het Openbaar Ministerie.

Alle geïnterviewde organisaties beschikken in mindere of meerdere mate over verwijzingsadressen voor slachtoffers en plegers van seksueel geweld, meldden de respondenten. De meesten hebben wel een lijstje van therapeuten die ze via – via kennen en waarmee ze goede ervaringen hebben. Daarmee kunnen ze vaak wachtlijsten omzeilen, zoals bij BJJ en Altrecht GGZ. Wachtlijsten en de onbereikbaarheid van sommige instellingen, zoals het AMW, werden door meerdere geïnterviewden een knelpunt in de verwijzing genoemd. CLAS – De Rading werd vaak genoemd als goed bekend staand verwijzingsadres als het om kinderen gaat. Eén instelling verwijst seksueel misbruikte kinderen regelmatig naar De Geheime Tuin, een particuliere praktijk voor kinder- en jeugdpsychiatrie, die geen wachtlijst heeft. Echter, de meeste organisaties beschikken niet over de complete sociale kaart van Utrecht en omgeving. Het aanbod van het Landelijk Psychotraumacentrum voor jonge slachtoffers van eenmalig seksueel geweld, STEPS, bleek bijvoorbeeld niet bij iedereen bekend te zijn. Alleen het

Landelijk Psychotraumacentrum voor Kinderen en Jongeren en Bureau Slachtofferhulp hebben een volgens henzelf vrij compleet overzicht. Zij hebben zelf een sociale kaart gemaakt.

Opvallend is dat de meeste geïnterviewden de zedenpolitie en Bureau Slachtofferhulp niet noemden als verwijzer naar hun instelling. En ze verwijzen er zelf ook niet naar.

De gemeente Utrecht heeft binnen het Veiligheidsprogramma een deelprogramma Geweld waarin onder andere huiselijk geweld en veilige publieke ruimte prioriteiten zijn. Een ander deelprogramma is Ondernijning, waar de aanpak van mensenhandel en gedwongen prostitutie onder valt. Er is een regulier casuoverleg mensenhandel en een handhavingsprogramma.

De afdeling Openbare Orde en Veiligheid heeft de regierol bij BIJ (Bestuurlijke Informatie Justitiabelen) inzake het volgen van ex-zedendelinquenten als zij terugkeren in hun wijk. De gemeente is ook voorzitter van het overleg over het Maatschappelijke Onrust Scenario. Mocht er een grote (zedes)zaak aan het licht komen, dan biedt de GG&GD psychosociale hulp, vanuit haar protocol Psychosociale Hulp bij Incidenten en Ingrijpende Gebeurtenissen. Zo nodig verzorgt deze organisatie ook voorlichtingsbijeenkomsten, ondersteuning voor kinderen en ouders, en ondersteuning voor betrokken professionals.

Knelpunten

1. De registratiecijfers van het SHG m.b.t. seksueel geweld zijn betrekkelijk laag. De waarschijnlijke verklaring is dat er niet systematisch gevraagd wordt naar eventuele seksueel geweldervaringen. Uit recent onderzoek blijkt dat van de huiselijk geweldslachtoffers er in 8 % sprake is van seksueel geweld (Dijk, Veen & Cox, 2010).
2. Cliënten én professionals/verwijzers weten niet welke instelling wat voor hulp biedt. De website van het Steunpunt Huiselijk Geweld bijvoorbeeld vermeldt niets over seksueel geweld. De website van de ene AMW-instelling bevat wel info over seksueel geweld, die van de andere niet. De website van Altrecht is vooral bedoeld voor professionals, maar ook verwijzers zullen niets vinden als ze zoeken naar concreet hulpaanbod na seksueel geweld. Terwijl dat aanbod er wel is binnen Altrecht.
3. De neiging om bij seksueel geweld te snel door te verwijzen lijkt groot. Er is bij veel intakers en hulpverleners een gebrek aan deskundigheid om over seksualiteit en seksueel geweld te praten. De indruk bestaat ook dat er vaak niet naar seksueel geweldervaringen wordt gevraagd, en dat er, als er wel naar gevraagd wordt, niet of onvoldoende wordt doorgevraagd. Vanuit het RAAK-project is geconstateerd dat professionals die met gezinnen werken, vaak grote handelingsverlegenheid hebben en weinig gespreksvaardigheden om hun zorgen over bijvoorbeeld de seksuele ontwikkeling van de kinderen met de ouders te bespreken.
4. Er zijn lacunes in het hulpaanbod. Zo zijn er nauwelijks lotgenotengroepen meer voor volwassen slachtoffers, zoals die er voorheen wel waren bij het AMW en de Fiom. Een laagdrempelig aanbod voor slachtoffers van seksuele kindermishandeling door familie ontbreekt. Omdat mannen en jongens als slachtoffer nog nauwelijks in beeld zijn bij de hulpverlening, wordt er ook nauwelijks een specifiek passend (groeps)aanbod ontwikkeld. Ditzelfde geldt voor mensen met een migranten- of vluchtelingenachtergrond, die na seksueel geweld niet of nauwelijks hulp vragen bij professionele instellingen.
5. Indicering en protocollering maakt de drempels voor cliënten hoger, ze moeten meer in regels en procedures passen. Praktische samenwerking op casusniveau is ook lastiger te organiseren door strengere regels rond privacy en beroepsgeheim.
6. Er is (nog) niet veel structurele samenwerking tussen ketenpartners op het punt van preventie en aanpak van seksueel geweld. Gevolg is dat men elkaar en elkaars aanbod niet of minder goed kent, waardoor verwijzingen niet goed tot stand komen. Slachtoffers krijgen daardoor niet altijd de juiste hulp die ze nodig hebben.
7. De financiering van de hulpverlening levert veel knelpunten op. Zo is voor het aanbod van Clas indicering vanuit het BJZ nodig. Daarbij is het kind de aangemelde cliënt waarvoor de vergoeding

geldt. Maar het uitgangspunt van Clas is de systeembenadering waarin niet alleen het kind maar ook de andere gezinsleden de nodige begeleiding moeten krijgen. Als een AMW-cliënt naar een groepsaanbod gaat bij het AMW in een andere wijk, betekent dit een contact minder te registreren en daardoor minder inkomsten. Spreekuren in de wijk van GGZ-psychologen en SPV-ers zijn een welkome aanvulling op het aanbod, maar werken tegelijkertijd ook concurrerend naar het AMW. Ieder moet de eigen marktpositie verdedigen, waardoor het kan voorkomen dat men niet verwijst waar dit wel gewenst is. Steeds meer deskundige hulpverleners lijken een eigen praktijk te starten, waardoor het aanbod toeneemt, maar daardoor ook de concurrentie en de versnippering.

Sterke punten

1. Alle respondenten van de quickscan hebben kennis van de problematiek van seksueel geweld en onderschrijven dat dit hoger op de agenda moet in de verschillende overleggen rond huiselijk geweld, én in hun eigen instelling.
2. Er is in Utrecht een goede infrastructuur voor de aanpak van huiselijk geweld. Daarop kan voortgebouwd worden. Vieja-ASHG Stad en regio Utrecht vervult hierin een belangrijke rol. Ook de gemeente is vertegenwoordigd in verschillende overleggen.
3. De verschillende organisaties die gezamenlijk de ketenaanpak zouden moeten uitvoeren, doen elk op zich al wel het een en ander, soms zelfs veel, op het terrein van preventie en aanpak van seksueel geweld. Hierop kan voortgebouwd worden. Voorbeelden: GG&GD; WKZ, Altrecht Jeugd en Volwassenen, en wat betreft plegers kunnen we De Waag noemen.
4. Er is bij het gemeentebestuur van Utrecht draagvlak voor verbetering van de ketenaanpak seksueel geweld, zij het dat daarvoor momenteel weinig of geen financiële middelen beschikbaar zijn.